

издания. - М., 1982. - 373 с.

7. Острогорский М. Конституционная эволюция Англии. Борьба за избирательное право // Вестник Европы. - № 9. - 1913. - С. 174 - 205.

8. Промышленные "республики". Экономическая кооперация в Англии // Вестник Европы. - № 3. - 1899. - С. 131 - 167.

9. Терещенко В. I. Все про кооперацию. - К., 1991. - 48 с.

10. Творцы кооперации / Сост. Л. А. Самсонов. - М., 1991. - 300 с.

11. Тотаманц В. Кооперативное производство и его будущее // Вестник Европы. - № 10. - 1904. - С. 706 - 723.

12. Уэбб С. и Б. История рабочего движения в Англии. - СПб, 1899. - 363 с.

Поспелов А.С.

УДК 323.28 "1991/2001"

ТЕРОРИЗМ В УМОВАХ БАГАТОПОЛЯРНОГО СВІТУ (1991-2001 рр.)

В статті показана еволюція тероризму як міжнародного політичного і правового явища у 1991-2001 рр. Розкриті причини активізації діяльності терористичних організацій й переходу повстансько-партизанських організацій до терористичних методів боротьби. Аналізуються нові форми терористичної активності.

Ключові слова: тероризм, терористична боротьба, багатополлярний світ, військово-політичні організації, партизанство.

21 травня 1991 р. прем'єр-міністр Індії та лідер найбільшої в країні партії Індійський національний конгрес Раджив Ганді прибув на передвиборчий мітинг в містечко Шриперенбудур, що в 45 км від Мадрасу. Поклавши о 22.15 квіти до пам'ятника своєї матері Індіри Ганді, Раджив сів у авто та поїхав до місця мітингу. Через 5 хвилин машина зупинилася і Раджив Ганді, в оточенні охоронців та журналістів направився до трибуни. Однак, через хвилину до нього підійшли дві молоді жінки, одна з яких дала лідеру ІНК букет квітів. І тут пролунав вибух. Виникла паніка і всі, хто зібрався на мітинг, опинилися в шоковому становищі. Саме тому, охоронці зі значним запізненням кинулися на пошук авторів цього теракту [12, с. 14-16].

Наступного дня вся Індія та майже весь світ були шоковані. Жодна з організацій не взяла на себе відповідальність за цю акцію. Набагато пізніше керівництво повстанської на Шрі-Ланці організації Тигри визволення Таміл-Іламу (ТВТІ) заявили про те, що вбивство Раджива Ганді справа їх прихильників [1, с. 320].

Таким чином, терористична чи повстанська організація, ніяким чином не пов'язана зі спецслужбами жодної країни світу, здійснила акт політичного

вбивства лідера держави, на території якої вона не вела свою боротьбу. Наслідки цього теракту були вигідними саме для ТВТІ - наприкінці року індійські війська, що допомагали уряду Шрі-Ланки в боротьбі з тамільськими повстанцями покинули країну.

Після закінчення у 1991 р. "холодної війни" й припинення політичного протистояння двох супердержав, багато різноманітних антидержавних організацій опинилися без зовнішніх спонсорів. В цих умовах перед ними постала дилема - або складати зброю та в кращому випадку переходити до політичних форм боротьби (саме це відбулося з повстанцями в Нікарагуа та Сальвадорі), чи значно активізувати свої дії, переходячи до більш радикальних форм боротьби. Останній варіант і вибрали більшість з недержавних озброєних структур.

На початку 1990-х рр. ситуація в світі змінилася кардинально. Розпався Радянський Союз й виникло кілька нових держав, традиційною релігією котрих був іслам. Ісламська Республіка Іран фактично продовжувала знаходитися в міжнародній ізоляції, втім не відмовилася від "експорту ісламської революції" у сусідні країни. В тиски міжнародних санкцій потрапили Лівія та Ірак. Пакистан, на теренах якого перебували афганські моджахеди, вимушений був активізувати свою політику щодо північного сусіда. Через це в 1992 р. промосковський режим Наджибулі пав, а до влади фактично прийшли колишні партизани чи терористи.

В той же час, не дивлячись на припинення внутрішніх конфліктів в Нікарагуа та Сальвадорі й фактичне знищення перуанською армією організації "Сендеро-Луміносо", Латинська Америка як і раніше являла собою палаючий континент. Маоїсти Перу пішли у глибоке підпілля, а от Революційні Збройні Сили Колумбії - Армія народу лише активізували свою партизанську й терористичну боротьбу. З 1994 р в мексиканському штаті Чіапос повстали місцеві індіанці, яких очолював дехто Субкоманданте Маркос.

По всьому світу залишалось безліч кризових точок, де повстанці чи терористи з різноманітних організацій вели боротьбу за національне визволення, юридичне відокремлення певних територій чи за політичну владу. Такі зони виникли і на теренах колишнього СРСР, особливо в районах, де здебільшого мешкали мусульмани.

Де факто, єдиною супердержавою в світі опинилися США, однак політику Вашингтона неоднозначно сприймали не тільки в світі, а й в самих США. Все це, та багато інших факторів не тільки не призвело до зникнення терористичної загрози, а навпаки - до її збільшення. До того ж слід додати й радикальні розбіжності між рівнем життя в США та країн Західної Європи

і інших держав світу. Таким чином підґрунтя для розвитку міжнародної терористичної загрози лише збільшувалося.

Що ж собою являв міжнародний тероризм 1991-2001 рр.? В чому його кардинальна відмінність від тероризму попередніх десятиріч?

Перш за все слід відмітити той факт, що саме у 1990-ті рр. термін "міжнародний тероризм" отримав своє звичне розуміння (саме розуміння, але ж не дефініцію). Якщо у попередній період (за часів "холодної війни") термін "міжнародний тероризм" використовувався з ідеологічним значенням, то тепер він набув свого практичного осмислення. В 1993 р. почав розроблятися Проект Кодексу злочинів проти миру й безпеки людства ООН, в основу якого була покладена Європейська конвенція по боротьбі з тероризмом - доволі нечіткий й не досконалий документ [9, с. 65-78]. Саме в Проекті Кодексу ООН вперше визначався тероризм в тому плані, в якому це явище сприймається сьогодні - "здійснення, організація, сприяння втіленню, фінансування чи заохочення агентами чи представниками однієї держави актів проти іншої держави або попустительство з їх боку здійсненню таких актів, які спрямовані проти осіб чи власності, та які по своєму характеру мають за мету визвати жах у державних діячів, груп людей чи населення в цілому" [11, с. 338-339].

Таким чином, тероризм отримав своє інтернаціональне обличчя (членами терористичних організацій могли бути громадяни різних держав), міжнародну сутність (здійснення терактів не обмежувались конкретно взятою країною, а поширювались на одну чи кілька інших держав) і головну ціль, яка відрізняє це явище від інших форм боротьби - визивання жаху у людей від голів держав до пересічних мешканців.

Цей жах міг викликатися як конкретними діями спрямованими проти конкретних представників іншої держави, фактично до їх фізичного знищення (саме таким проявом міжнародного тероризму 1990-х рр. і стало вбивство Раджива Ганді), такі акціями військово-популістського характеру. Найкращим прикладом такого було повстання так званої Сапатистської Армії Національного Визволення в мексиканському штаті Чіапас у 1994-1995 рр. Виключно цю організацію, яка фактично виступала як повстансько-партизанське формування, але ж своїми діями залякувала саме громадян США на території Мексики, очолював не індіанець (індіанці були бійцями цієї армії) й не мексиканець, а скоріше за все дуже освічений європеєць, який став відомий світові під ім'ям Субкоманданте Маркос [27, с. 4, 7-10]. Причому, неочікуванно розпочавши боротьбу, підлеглі Субкоманданте Маркоса її також неочікуванно припинили, не отримавши перемогі й не зазнавши поразки. При цьому, всі свої військові структури ця армія зберегла, що в свою чергу

стало показником ефективності так званого латентного чи популістського тероризму (термін наш і означає дії терористів не конкретними заходами, а одним лише фактором свого існування) [1, с. 126-127; 27, с. 44-144].

Не можна говорити про те, що тероризм як явище, в тому числі й міжнародне, кардинально змінився з попередньої історичної епохи. Зовсім ні. Просто в 1990-ті рр. через низку об'єктивних причин майже всі організації, що за допомогою зброї боролися за якісь свої власні інтереси в умовах багатополярного світу і тому виявились суб'єктом міжнародних відносин. Це стало можливим через те, що завдяки краху соціалістичної системи, а також прагнення деяких країн до більш миролюбної політики (наприклад, Індії) виник своєрідний регіональний політичний вакуум [20, с. 47]. Саме ним і скористалися у своїй боротьбі озброєні неурядові організації. Виключно через це, тамільська повстанська організація Тигри Визволення Таміл-Іламу не тільки змогла в нових геополітичних умовах різко збільшити свій потенціал, але й перейти до абсолютно нових форм терористичної боротьби - на території Індії та до морського тероризму. Останній став абсолютно новою загрозою, перш за все для регіону Південної Азії (загрозою, яку існуючими засобами подолати в сучасних умовах неможливо) [25, с. 42; 26, с. 39-40].

Ще однією характерною рисою міжнародного тероризму 1990-х рр. стала його активізація та радикалізація. Причому тенденція тут була двояка. З одного боку, різноманітні повстансько-партизанські організації, особливо в Латинській Америці та Азії переходили до саме терористичних форм боротьби. З іншого боку, існуючі терористичні організації розпочали переорієнтацію своєї активності на міжнародний чи навіть глобальний рівень. І разом з тим, почали з'являтися нові організації, які однозначно трактувалися як терористичні з міжнародною спрямованістю. І це на фоні хоча б юридичної відмови таких відомих організацій як Ірландська Республіканська Армія та Організація Визволення Палестини від терористичної боротьби на початку 1990-х рр. [5, с. 107-108; 11, с. 339].

Дійсно, в Латинській Америці на початку 1990-х рр. все говорило про те, що партизанські угруповання марксистської спрямованості, опинившись без матеріальної допомоги ззовні, вбачаючи крах комуністичної ідеології й втрачаючи свої стратегічні позиції через винайдену урядовими силами ефективну протидію повстанцям повинні були в кращому випадку піти на політичні переговори з урядом, як це сталося в 1990-1991 рр. в Сальвадорі. Однак, реальність виявилася протилежною.

Повстанці Колумбії не тільки не склали зброю, а навпаки перейшли до нових, різноманітних, в тому числі й терористичних форм боротьби. В

результаті, період деякої пасивності 1991-1997 рр. змінився різким наступом колумбійських марксистських повстанців на позиції уряду та урядових військ у 1998-2002 рр., завдяки чому фактично виникло дві Колумбії - офіційна й так звана Маркіталія, що контролюється марксистами [31, с.44-49, 165-170]. Причому, терористична тактика партизан Колумбії виявилась масштабною та ефективною. В середньому за 1996-2001 р. тільки на колумбійсько-еквадорському кордоні партизани брали в заручники по 10 іноземців щомісячно [1, с. 286]. В результаті, на думку російської дослідниці Л. Чумакової, ситуація 1998-2002 рр. характеризувалася новим явищем - терористичною герільєю [30, с. 46].

В Перу марксистські повстанці з організації Народний Рух імені Тупака Амару, які в 1992 р. зазнали військову поразку разом зі своїми "колегами" з "Сендеро Луміносо" вимушені були перейти у глибоке підпілля. Частково відновивши свій потенціал, "Амарівці" не повернулися до герильї, а перейшли суто до терористичних заходів.

17 грудня 1996 р. 14 бійців Народного Руху імені Тупака Амару увірвалися в резиденцію японського посла в Лімі, де була організована урочиста вечерея на честь дня народження японського імператора Акіхіто. Відразу ж в заручниках опинилися більше 500 запрошених та членів посольства. "Амарівці" вимагали випустити із в'язниць більше ніж 400 їх однодумців. Однак це могло призвести до того, що всі зусилля уряду перуанського президента Альберто Фухіморі до боротьби з лівими повстанцями виявились марними. Саме тому фактично міжнародну кризу прийшлося вирішувати радикально. 23 квітня 1997 р. підрозділи спеціального призначення перуанської армії здійснили штурм посольства Японії в Лімі. Терористи були вбиті, але ж не всі заручники zostалися живі [5, с. 524].

В 1991-2001 р. почався активний процес переносу терористичної активності існуючих недержавних організацій на міжнародний рівень. Причому саме це явище залишається незрозумілим і досі, так як фактичні ініціатори цього процесу майже невідомі. Скоріше за все "першою ластівкою" на цьому шляху можна вважати вибух ізраїльського посольства в Буенос-Айресі 17 березня 1992 р. Тоді загинуло 29 осіб, а майже 250 отримали важкі поранення. По перших версіях, ініціаторами цього теракту могли бути або "нацистські угруповання", або "марксистські повстанці". Спеціально створена комісія з розслідування цього теракту практично ні до чого не дійшла. Однак наступного дня президент Аргентини Карлос Менем поклав усю відповідальність за цей теракт на "ісламських радикалів" [17, с. 35-37].

Саме з цього можна вважати, що міжнародний тероризм отримав "ісламське" забарвлення. На наш погляд, причиною такої поширеної, навіть серед вчених, думки є кілька факторів. По-перше, автори практично усіх масштабних терористичних актів невідомі й досі. Невідомі тому, що вони практично не захоплені правоохоронними органами країн, де здійснювалися теракти. А саме це не дає підстави для будь-яких звинувачень. По-друге, радикалізація ісламського світу дійсно мала місце. Так, практично всі країни північної Африки опинилися перед загрозою з боку саме ісламських радикальних організацій [4, с. 121-133]. В Алжирі ж з 1992 р. ісламські радикали фактично розгорнули громадянську війну. В Єгипті саме терористи з радикальних ісламських угруповань кілька разів організовували масштабні теракти проти іноземців (вибух автобуса з німецькими туристами в Шарм-а-Шейхі у 1997 р., замах на президента Єгипту Хосні Мубарака в Судані у 1998 р.). Все це призвело до того, що саме Єгипет почав вкрай радикальними методами боротися проти ісламських радикалів та міжнародного тероризму. Ці заходи виявились доволі ефективними [13, с. 8-11; 23, с. 115-125], однак не знайшли розуміння серед політиків держав регіону [2, с. 61].

По-третє, далися в знаки наслідки Афганської війни 1979-1989 рр. В її ході США вимушені були у протиборстві з СРСР за Афганістан зробити ставку на нестандартні заходи боротьби. Саме такими заходами виявились найманці з арабських чи ісламських країн, що воювали проти радянських військ на боці моджахедів. Кожен з них отримував зарплатню щонайменше 1500 доларів на місяць і тому був зацікавлений в цьому джерелі прибутку, через що і воювали такі найманці роками [6, с. 65]. Втім, після 1992 р., коли моджахеди захопили владу в Афганістані, війна теоретично закінчилася. Завдяки цьому, колишні "бійці за віру" почали повертатися у свої країни, де не змогли інтегруватися у мирне життя. А раз так, то саме ці люди виявились дестабілізуючим фактором внутрішнього життя своїх країн, так як поповнювали лави радикальних антиурядових організацій [15, с. 37-42].

Особливо важко в цьому відношенні прийшлося Пакистану. З одного боку, саме ця країна була форпостом боротьби проти "радянської агресії" в Афганістані, так як на території Ісламської республіки розташовувалися табори афганських моджахедів, де й проходили підготовку, в тому числі, й арабські найманці. З іншого боку, значна кількість радикально налаштованих людей і до того ж гарно озброєних (за підрахунками експертів, на руках радикалів в Пакистані - більше 1 млн. автоматів Калашнікова - вдвічі більше чим у всій пакистанській армії) [19, с. 2-9]. Саме це призвело до того, що пакистанське суспільство не минуло

ісламської радикалізації. В цьому випадку єдиним, на думку російських дослідників, стало намагання пакистанського уряду не стільки боротися з радикалами, скільки випроводити їх за межі країни [3, с. 40-44]. В результаті, "міжнародний тероризм" де-факто був забезпечений кадрами.

Одночасно з попереднім явищем у 1991-2001 рр. йшов процес активного виникнення нових терористичних організацій, перш за все, міжнародного характеру. Тут також проглядається декілька причин. В першу чергу, це вкрай негативна з боку ісламських апологетів політика уряду США. Насамперед, фактично після війни в Перській затоці 1991 р. США суттєво закріпилися на Близькому Сході. Це не могло не викликати негативної реакції з боку правовірних мусульман [20, с. 46-47]. По-друге, як і раніше, США підтримували Ізраїль в його боротьбі проти палестинських радикалів. А саме це сприяло ще більшій радикалізації ісламського суспільства, причому тут виникла доволі дивна ситуація - ті країни, які постійно боролися проти ісламських радикалів, почали надавати їм притулок і допомогу. Так, одним зі звинувачень Саддаму Хусейну - лідеру Іраку до 2003 р. - ставилося саме це, хоча прямих доказів такої політики Іраку нема і досі [14, с. 339-414; 22, с. 13-15].

Ще одним з суттєвих факторів стало те, що матеріально тероризм виявився доступним для багатьох. Так, на думку російського дослідника М.Гусева терористичні акти не потребують великих коштів і обходяться в середньому в 10-30 тисяч доларів [8, с. 17-19]. Більше того, багато з існуючих раніше терористичних організацій акумулювали значні фінанси. Наприклад, в організації Абу Нідаля серед трьох підрозділів був спеціальний фінансовий, так як існувала реальна потреба якісно розподіляти 3 млрд. доларів щорічного прибутку від добровільних внесків та активної й успішної терористичної діяльності (отримування викупу за захоплення заручників тощо) [10, с. 228].

Таким чином виникли політичні, ідейні, кадрові та матеріальні умови для створення міжнародних терористичних організацій. Слід зазначити, що головним напрямом діяльності міжнародних терористичних угруповань стала боротьба проти будь-якої гегемонії, а у випадку з організаціями ісламського толку - розбудови гіпотетичної ісламської держави. Щоправда, ця ідея виявилася порочною саме через те, що самі мусульмани різні й лише найбільш радикальні з них могли підтримати її [24, с. 8-9]. До того ж ідея "політичного ісламу" - тобто поширення впливу саме ісламської релігії в світі, виявилася несприятливою на Заході, що в черговий раз прирівняло навіть поміркованих ісламістів до терористів [18, с. 78-86].

Першою і найбільш відомою міжнародною терористичною організацією

стала "Аль-Каїда", яка оформилася в 1992 р. і відразу ж, бійці цієї організації почали протидіяти американським військовим в Сомалі, де отримали перший досвід [1, с. 24; 16, с. 120-124]. А вже 26 лютого 1993 р. пролунав вибух в Всесвітньому торговельному центрі у Нью-Йорку (загинуло 126 людей). Хоча відразу ж був заарештований Тімоті Маквей - виконавч цього теракту, доказів про те, що авторство вибуху належить "Аль-Каїді" не знайшлося (хоча так стверджував сам терорист). Навесні 1994 р. поблизу американської військової бази в Ер-Ріяді був підірваний авто. Загинуло ще кілька десятків американців. За вимогами уряду США, Бен Ладена позбавили саудівського громадянства, що змусило його переселитися до Афганістану, під захист радикального уряду руху Талібан [21, с. 18-24].

Приблизно одночасно з "Аль-Каїдою" в Південно-Східній Азії виникає "Джамаа-Ісламія", яка з самого початку свого існування починає активно співробітничати з організацією Усами Бен Ладена [7, с. 6-8]. Обидві організації в лютому 1998 р. оформляються в так званий "Всесвітній Ісламський фронт боротьби проти євреїв та хрестоносців" [15, с. 42]. А 7 серпня 1998 р. бійці "Всесвітнього ісламського фронту" (фактично члени "Аль-Каїди") підривають американські посольства в Кенії та Танзанії. Держдепартамент США звинуватив в цих акціях саме Бен Ладена та його людей, через що по базам терористів в Афганістані та Судані були завдані ракетні удари [11, с. 370-371]. Щоправда, їх ефективність виявилася нулевою.

Успіхи міжнародної терористичної організації "Аль-Каїда" лише підштовхнули розробку нових терактів проти США. 12 жовтня 2000 р. американський есмінець "Коул" в Перській затоці був атакований катером-камікадзе, результатом чого стала загибель 17 американських військових моряків та фактичне знищення бойового американського корабля [25, с. 43].

На фоні терористичної активності проти США надзвичайно трагічними виявилися вибухи житлових будинків в Росії у 1999 р. 4 вересня в Буйнакскі в результаті вибуху в житловому будинку загинуло 62 людини. 9 вересня в Москві при аналогічному вибуху загинуло 96 та було травмовано 252 людини. І нарешті 16 вересня у Волгодонську також вибухом був знищений житловий будинок, в результаті чого загинуло 19 людей. Проведене слідство довело лише те, що коріння цих терактів треба шукати в Чечні, а його авторами могли бути підлеглі арабського терориста Хаттаба [11, с. 362-363].

Ми особисто не торкалися аспектів так званого чеченського тероризму саме через те, що відомі захоплення бойовиками Шаміля Басаєва 14 червня

1995 р. селища Будьоновське та бійцями Салмана Радужева Кізляра й Первомайського в січні 1996 р. трактувати як терористичні акти одноставно не можна, так як в умовах бойових дій на теренах Чечні ці акції можна класифікувати і як розвідувально-диверсійні. Між тим, трагедії з вибухами житлових будівель в трьох вказаних російських містах показові в аспекті саме теракту і в тому, що задовільних доказів причетності до їх виконання чеченських вояків нема. А це, в свою чергу, дає підстави російській владі прирівнювати чеченських партизан до терористів, як скажімо колумбійській владі так само класифікувати марксистських повстанців. На наш погляд, такі факти в черговий раз свідчать про те, що міжнародний тероризм як явище ще потребує досконального вивчення й класифікації.

Без сумніву зовсім новим по своїй одіозності терактом можна вважати хімічну атаку в токійському метрополітені, здійснену релігійною сектою "Аум синрекьо" в березні 1995 р. Тоді в результаті отруєння заріном загинуло 12 та було госпіталізовано майже 5000 пересічних громадян.

Ця безпрецедентна терористична атака, яка ж до того не мала чіткої цілі (це визнав на суді лідер секти Сьоко Асахара) примусила відомих фахівців з проблем тероризму поглянути на це явище з точки зору його типології. Саме тому український вчений Михайло Требін доводить тезу про багаторізнovidність міжнародного тероризму, згідно застосованих засобів залякування. Через це, тероризм може бути наземним, морським та повітряним. Тероризм може також бути ядерним, біологічним, хімічним, електронним і так далі [28, с. 102-117; 29]. Причому, якщо до рук терористів попаде зброя масового знищення, терористи спробують здійснити свої атаки не тільки в країні проживання, а насамперед в США. Той же Асахара визнав, що його люди готували хімічні атаки в США за допомогою 7 тонн хімічних військових речовин [29].

Таким чином, в умовах переходу світу від біполярного до багатополярного тероризм як суспільне явище перетворився саме на міжнародну проблему. Це стало можливим завдяки фактично імперській політиці з боку США, радикалізації суспільств в країнах, насамперед Азії та Латинської Америки, накопичуванням терористичними організаціями значних матеріальних ресурсів і, що виявляється головним, - виникненням такої міжнародної політичної ситуації, в якій саме терористичні організації змогли заповнити той міжнародний вакуум, який виник внаслідок "холодної війни".

Не викликає сумнівів, що всі без виключення терористичні організації переслідували свої цілі. Найбільш ефективним способом їх досягнути виявилися саме теракти, які при всій міцності державних структур

парирувати не було можливості. А раз так, то тероризм став сильною зброєю в руках слабких гравців на міжнародній арені.

Дуже швидко виявилася надзвичайна ефективність терактів, що в свою чергу спонукало терористичні організації до поширення своїх акцій на майже глобальний рівень. А це в свою чергу спонукало до зближення й навіть об'єднання терористичні організації у єдині міжнародні структури на зразок "Всесвітнього Ісламського фронту боротьби проти євреїв та хрестоносців". Щоправда, ідея створення Всесвітнього Ісламського Халіфату сама по собі виявилась дуже абстрактною, а раз так, то саме вона стала психологічною зброєю міжнародного тероризму, яка якщо й не налякала уряди провідних країн світу, то примусила їх серйозно сприймати терористичну загрозу.

Pospelov A. S.

TERRORISM IN THE CONDITIONS OF THE MULTIPOLAR WORLD (1991-2001).

In article are shown terrorism evolution as international political and legal phenomenon in 1991-2001 the reasons of activization of activity of the terrorist organizations and transition of the guerrilla organizations to terrorist methods of struggle reveal. New forms of terrorist activity are analyzed.

Key words: terrorism, terrorism fighting, multipolar world, military-political organization, guerilla warfare.

Поспелов А. С.

ТЕРОРИЗМ В УСЛОВИЯХ МНОГОПОЛЯРНОГО МИРА (1991-2001 гг.).

В статье показана эволюция терроризма как международного политического и правового явления в 1991-2001 гг. Раскрываются причины активизации деятельности террористических организаций и перехода повстанческо-партизанских организаций к террористическим методам борьбы. Анализируются новые формы террористической активности.

Ключевые слова: терроризм, террористическая борьба, многополярный мир, военно-политические организации, партизанская война.

Джерела та література

1. Арас Д. Четвёртая мировая война. Информационно-аналитический справочник по негосударственным военизированным системам. - М.: Астрель, 2003.
2. Беллажи М. Борьба с терроризмом - через диалог цивилизаций и религий // Азия и Африка сегодня. - 2003. - № 4. - С. 60-66.

3. Белокриницкий В. Пакистанский исламизм и Центральная Азия // *Азия и Африка сегодня*. - 2004. - № 9. - С. 40-44.
4. Борисов А. Исламизм в странах Магриба: причины и последствия распространения // *Восток*. - 2004. - № 6. - С. 121-133.
5. *Войны второй половины XX века* / Автор-составитель А.Н. Гордиенко. - Минск: Литература, 1998.
6. Гордьёва Н. Террористы чи захісники віри // *Політика і час*. - 1995. - № 9. - С. 63-69.
7. Гусев М. "Джамаа Исламия" - собрат "Аль-Каиды" в Юго-восточной Азии // *Азия и Африка сегодня*. - 2004. - № 1. - С. 6 - 8.
8. Гусев М. Сколько стоит теракт и откуда террористы берут средства для его осуществления // *Азия и Африка сегодня*. - 2003. - № 12. - С. 17-19.
9. *Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом*. Страсбург, 27 січня 1977 р. // *Збірка договорів Ради Європи*. - К., 2000.
10. Жаринов К.В. *Терроризм и террористы. Исторический справочник*. - Минск: Харвест, 1999.
11. *Известные теракты* / Под ред. Д.В. Нестерова. - М.: Вече, 2003.
12. Кармалитто С., Кондрацкий И. После убийства Раджива Ганди. Вопросы остаются // *Эхо Планеты*. - 1991. - № 23. - С. 14-16.
13. Камлёвская Я. Пример успешного противодействия терроризму // *Азия и Африка сегодня*. - 2004. - № 4. - С. 8 - 11;
14. Криворучко А., Рошупкин В. Багдадский вождь: взлёт и падение. - М., 2008.
15. Кудрявцев А. Арабские "афганцы" // *Азия и Африка сегодня*. - 2003. - № 10. - С. 37-42.
16. Макаров О. Усама Бен Ладен // *Восток*. - 2001. - № 1. - С. 120 - 124.
17. Мартынов Б.Ф., Голубева Е.Е. *Исламский терроризм в странах Западного полушария: вчера и сегодня* // *Латинская Америка*. - 2002. - № 5. - С. 35-37.
18. Мирский Г. "Политический ислам" и западное общество // *Полис*. - 2002. - № 1. - С. 78-86.
19. Москаленко В., Рубина Н. *Афганская трагедия и Пакистан* // *Азия и Африка сегодня*. - 2003. - № 12. - С. 2-9.
20. Муни С. *Международный терроризм и "геостратегические уравнения" в Азии* // *Азия и Африка сегодня*. - 2003. - № 12. - С. 45-50.
21. Набиев З., Арунова А. *Афганистан: как создавалась цитадель международного террора* // *Азия и Африка сегодня*. - 2002. - № 11. - С. 18-24.
22. Ражбадинов М. Был ли Саддам Хуссейн причастен к международному терроризму? // *Азия и Африка сегодня*. - 2003. - № 5. - С. 13-15;
23. Ражбадинов М.З. *Египет 1990-х гг.: политика государства в отношении исламистских движений* // *Восток*. - 2004. - № 4. - С. 115-125.
24. Сикоев Р. *Несостоявшийся Всемирный Халифат* // *Азия и Африка сегодня*. - 2002. - № 11. - С. 8-9.

25. Синай Д. Тенденции мирового морского терроризма // *Азия и Африка сегодня*. - 2005. - № 7. - С. 42-43;
26. Синай Д. Террористические группировки с морским потенциалом // *Азия и Африка сегодня*. - 2005. - № 6. - С. 39-40.
27. Субкоманданте Маркос. Сапатисты против нового мирового порядка. - М.: Галея, 2002.
28. Требін М. Обличчя терроризму // *Людина і політика*. - 2003. - № 1. - С. 102-117;
29. Требин М.П. Терроризм в XXI веке. - Минск: Харвест, 2003.
30. Чумакова М.Л. Антитеррористическая стратегия в Колумбии // *Латинская Америка*. - 2002. - № 12. - С. 46 -49.
31. FARC-EP - Революционная Колумбия. История партизанского движения. - М.: Галлея, 2002.

Скрипніченко М. С.

УДК 94(420)"1838/1923"

ВІДСТАВКА ДЖ. МОРЛІ ПІД ЧАС УРЯДОВОЇ КРИЗИ 1914 Р.

У даній статті досліджуються відставка та відхід від політичної діяльності відомого британського політика Джона Морлі. Автор освітлює зовнішньополітичні обставини подій серпня 1914 р., передвоєнну кризу ліберальної партії Великої Британії та філософські виважену паціфістську позицію Дж. Морлі. У ході дослідження автор встановив, що відставка Дж. Морлі була щирим протестом проти мілітаризму Першої світової війни.

Ключові слова: Джон Морлі, політика, лібералізм, Ліберальна партія Великої Британії, відставка, криза, Перша світова війна

Напередодні вступу Великої Британії у Першу світову війну серед англійських політиків, поза межами офіційної діяльності у парламенті, розгорталися цікаві диспути щодо лібералізму. Британський міністр, віконт Крістофер Еддісон (1869-1951), одного разу у відповідь на репліку одного з його колег про те, що коаліційний уряд став би могилою лібералізму, відповів: "Лібералізм вже у могилі". Лібералізм із його багатвіковою історією важко було укласти в могилу, проте криза саме Ліберальної партії Великої Британії лишила її знекровленою на довгі роки.

Кар'єра британського журналіста, політика, історика і мислителя Джона Морлі (1838-1923) завжди розвивалася під величезним впливом його особистих принципів і переконань, які він ставив на перше місце у більшості суперечливих випадків, ігноруючи політичні правила успіху заради власного внутрішнього спокою. Це йому не завадило досягти вражаючих результатів: він став однією з основних фігур руху за самоврядування